

ZARZĄDZENIE NR 4/2024
BURMISTRZA MIASTA I GMINY ŁASIN

z dnia 14 maja 2024 r.

w sprawie zmiany Gminnej Ewidencji Zabytków Miasta i Gminy Łasin

Na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o Samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2024 r., poz. 609) oraz art 22 ust 4 i 5 ustawy z dnia 2003 roku o ochronie zabytków i opieki nad zabytkami gminnymi (t.j. Dz. U z 2022 r., poz. 840 ze zm.) zarządzam, co następuje:

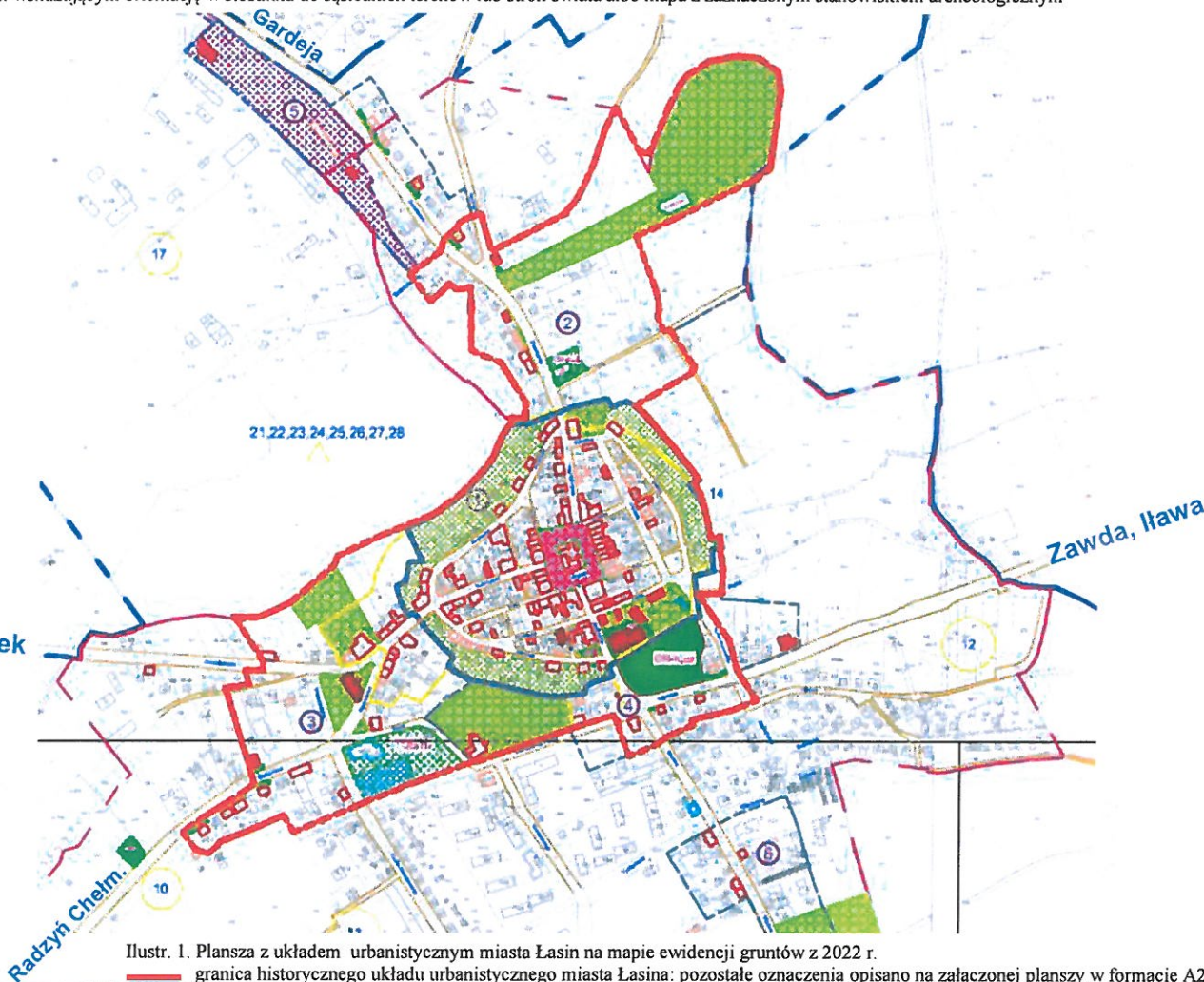
§ 1. 1. Zmienia się Gminną Ewidencję Zabytków Miasta i Gminy Łasin w zakresie karty zabytku: "Układ urbanistyczny miasta Łasin", zgodnie z załączonym wzorem.

2. Pozostałe karty adresowe pozostają bez zmian.

§ 2. Zarządzenie wchodzi w życie z dniem podpisania.

Burmistrz Miasta i Gminy
Łasin

mgr inż. Rafał Kobylski

GEZ		KARTA ADRESOWA ZABYTKU		3.Miejscowość ŁASIN	
1.Nazwa Układ urbanistyczny miasta Łasin		2.Czas powstania miasto założone przez zakon krzyżacki w 1298 r. na prawie magdeburskim, od 1306 r. - na prawie chełmińskim			
				7.Fotografia z opisem wskazującym orientację w stosunku do sąsiednich terenów lub stron świata albo mapa z zaznaczonym stanowiskiem archeologicznym	
				4.Adres 86-320 Łasin	
				5.Przynależność administracyjna Województwo: Kujawsko-Pomorskie Powiat: Grudziądzki Gmina: Łasin	
				6.Formy ochrony: Wojewódzka ewidencja zabytków	

8. Historia, opis i wartości:

Historia. Najstarsze osadnictwo w obszarze administracyjnym miasta Łasina, stwierdzone na wyspach na jeziorze Łasińskim pochodzi z neolitu, czyli z epoki kamienia, a zachowane jest w postaci śladów kultur: pucharów lejkowatych, amfor kulistych i ceramiki sznurowej. Początki kształtowania się miasta, zlokalizowanego na wypiętrzeniu terenowym pomiędzy jeziorami, terenami bagnistymi i lasami datują się na okres wczesnego średniowiecza (XI w.) i wiążą się z postaciami braci: Mateusza i Jakóba, tego ostatniego uznawanego za założyciela pobliskiej wsi Jakubkowo. W XIII w. rozpoczął się proces urbanizacji osady łasińskiej, podbitej następnie przez zakon krzyżacki, sprowadzony do Polski w 1226 r. Formalnie Łasin założony został przez zakon krzyżaki w 1298 r.- na prawie magdeburskim (z nadaniem funkcji sołtysa dla Jana de Nemore, potomka braci Mateusza i Jakóba), a od 1306 r.- układ urbanistyczny Łasina organizowany był na prawie chełmińskim. Otoczony z zewnątrz murami, wałami i fosami, w rejonie ob. ul. Zamkowej znajdował się prawd. zamek obronny. W murach obronnych istniały bramy, m.in. brama Malborska in. Szynewaldzka od pn, brama Południe od pd i główna brama od strony zach., tj. od strony drogi z miejsc. Rogóźno-Zamek, gdzie mieściło się Starostwo krzyżackie (później wójtostwo) i z drogi z Radzyna Chełmińskiego, gdzie również znajdował się zamek krzyżacki z siedzibą komturii. W obszarze miasta przy bramie pd zbudowano drewn. kościół (k. XIII w.), później w l. 1320-1328 jako cegl., rozbud. w 1347 r. Zabudowania mieszkalne, pierw. drewn. z dachami krytymi strzechą rozlokowano prawd. na podobnych parcelach jak obecnie, wokół otwartego prostokątnego rynku w środku układu. W mieście znajdowała się karczma, obiekty rzemieślnicze, jatki rzeźnicze i kramne, tj. piekarskie, szewskie i inne oraz odbywały się tutaj jarmarki, prawd. na niezabudowanym rynku. Poza murami mieszkali na pn od bramy Malborskiej, przy drodze w kierunku kościelnego majątku Wyganowo rozciągali się wieś zwana Motylką al. Magdalenką, z kościołem rzym.-kat., z zabud. mieszk., prawd. także drewn. oraz ze szpitalem i cmentarzem. W okresie od XIII do XV w. układ urbanistyczny Łasina składał się z miasta w obrębie obwarowań z przyległościami na wjeździe od strony zach., z zamku na pd-zach. od murów miejskich i z przedmieścia tzw. Motylki.

Na pocz. XV w. wskutek walk o miasto pomiędzy zakonem krzyżackim a wojskami polskimi mury miejskie zostały częściowo zburzone a odbudowane po 1466 r., gdy na mocy Traktatu Toruńskiego pomiędzy Polską a zakonem krzyżackim Łasin przeszedł pod panowanie państwa polskiego. Miasto z przyległościami i z przedmieściem Motylka przez XV, XVI aż do I wojny szwedzkiej w 1628 r. utrzymały swój kształtowany przez lata układ i wizerunek: kościół pw. Św. Katarzyny, murów. w 1588 r. zyskał dodatkowo wezwanie św. Jana Chrzciciela, istniejąca zabudowa mieszkalna wciąż był drewnianą z dachami krytymi strzechą, funkcjonowała tutaj wiele cechów rzemieślniczych: krawiecki, kołodziejski, szewski, kuśnierski, kowalski i piekarski, a w mieście odbywały się cztery wielkie jarmarki: na św. Mikołaja, na św. Łucję, na półpoście i na św. Jana. Od 1562 r. urządzano także coroczne targi na św. Łukasza. Na gruzach kościoła rzym.-kat. na tzw. Motylce, spalonego podczas wojny polsko-krzyżackiej w 1411 r. zbudowano mniejszy kościół pw. Św. Marii Magdaleny, szachulcowy, z dachem krytym dachówką. W tym czasie pojawia się określenie Długa Wieś, używane wobec terenów na podzamczu, na pd, pd-zach i pd-wsch. od miasta. Zamek ostatecznie został rozebrany.

Okres od 1628 r. do 1719 r. to najtragiczniejszy czas dla Łasina, przez który przetoczyły się dwie wojny szwedzkie, I wojna w l. 1628-29 (wówczas spłonął kościół rzym.-kat. pw. Św. Katarzyny i św. Jana Chrzciciela oraz drewn. dzwonnica, kościół przebud. w 1647 r., odbudowując prawd. także dzwonnice) i II wojna w 1670 r. (wówczas spalono kościół św. Marii Magdaleny na Motylce, który ostatecznie rozebrano, stawiając w jego miejscu w 1754 r. figurę Męki Pańskiej), w 1710 r. miał miejsce wielki pomór, a 16 kwietnia 1719 r. wybuchł wielki pożar w mieście, że znaczna część drewnianej zabudowy spłonęła, w tym drewn. dzwonnica przy kościele pw. Św. Katarzyny i św. Jana Chrzciciela. Uratowano tylko 17 domów przed Bramą Szynewaldzką in. Malborską.

Po 1719 r. przez następne przeszło 100 lat, poprzez okres rozbiorów Polski w l. 1772-1795 aż do 1833 r. Łasin i jego przedmieścia były wyludnione, jakkolwiek układ urbanistyczny, choć zniszczony pozostawał w pierwotnym kształcie. W tym czasie znajdowało się tutaj zaledwie 77 domów, w tym jeden zbudowany z cegły i kryty dachówką, reszta drewn. kryta słomianą strzechą. Na przełomie XVIII/XIX w. odbudowano drewn. dzwonnice. W mieście było 6 szewców, 2 zdunów, ślusarz, kowal i kuśnierz. Handel nie funkcjonował, a żywność kupowano w pobliskiej Gardeli, nie pędzono także piwa i wódki, nie było również studni źródlanej, tylko wysychające cysterny. Ludność zajmowała się głównie rolnictwem. Łasin w rezultacie ww. zniszczeń na próbę samych jego mieszkańców w 1833 r. na 27 lat do 1860 r. utracił prawa miejskie, stając się ośrodkiem rolniczo-rzemieślniczym.

W l. 1860-1920 r., tj. od odzyskania praw miejskich przez Łasin do faktycznego odzyskania przez Polskę niepodległości nastąpił rozwój miasta, w tym demograficzny, bo już w 1864 r. w Łasinie było 495 domów, a mieszkało tutaj 2187 mieszkańców (Polacy i Niemcy), były tutaj 3 młyny, kościół protestancki (z 1864 r.) dla miasta i okolicznej niemieckiej ludności wiejskiej, spółdzielnia kredytowo-handlowa (Reiffeisen), Bank Ludowy i Spółdzielnia Handlowa „Rolnik”, Inspektorat Szkolny (l. 1880-1882), Ochotnicza Straż Pożarna (z 1884 r.), linia kolejowa zbud. w 1886 r., o dł. 15 km, łącząca Łasin z Gardelą i dalej z Malborkiem, z zabudowaniami stacji kolejowej w Łasinie (po pn stronie miasta), przy drodze do Gardeli. W 1892 r. rozebrano mury miejskie Łasina, a w 1893 r. zbudowano sieć wodociągową i wieżę ciśnieniową nieopodal miejsca dawnej bramy miejskiej Południe, w 1900 r. wzniesiono budynek ratusza, a w l. 1900-1906 zbud. gazownię miejską (na pd od ukł. urbanistycznego miasta), dokonując przy tym zmiany oświetlenia z naftowego na gazowe. Społeczność niemiecka Łasina wniosła dla swoich potrzeb „Dom Towarzystwa” przy ul. Grudziądzkiej (przed 1907 r.), w którym mieściły się: restauracja, kawiarnia oraz dwie sale zabaw i prywatna szkoła, prawd. ewangelicka. Od 1919 r. w mieście istniała także 7 klasowa szkoła katolicka. W okresie największego rozwoju Łasina był we władaniu burmistrzów, kolejno: Otto Wetzel (ok. 1884 r.), Jan Chruścielewski (1893-1905) i Hans Rietz (1905-1920).

Cd. na załączonym arkuszu 2 i 3

9. Stan zachowania i postulaty dotyczące konserwacji

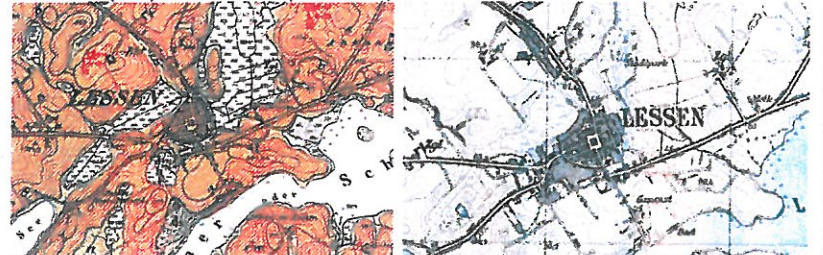
Rozwój układu urbanistycznego miasta Łasina na hist. mapach topograficznych

Ilustr. 2 i 3. Po lewej - Fragn. mapy topograf. pt. Województwa Płockie, Brzeskie-Kujawskie Inowrocławskie, Chełmińskie, Poznańskie y nowe Województwo Gnieźnieńskie, złożone z części północnej Województwa Kaliskiego, z 1772 r. w skali ca. 1:690 000, z miastem Łasin (tut. Łaszyn); po prawej - Fragn. mapy w skali 1:150 000, Schroetter, Friedrich Leopold von (1743-1815), Karte von Ost-Preussen nebst Preussisch Lithauen und West-Preussen nebst dem Netzdistrict aufgenommen unter Leitung des Königl. Preuss. Staats Ministers Frey Herrn von Schroetter in den Jahren von 1796 bis 1802, Berlin 1802-1912; Ark. IX.9-o.15 PAN S.C.640, IX.9-o.16 PAN S.C.640

Ilustr. 4 i 5. Po lewej - Fragn. mapy (plik mapy: Chrzan_11_Gdańsk_kpbc.jpg) Ark. XI Gdańsk z 1859 r., z układem urbanistycznym Łasina (tut. Łaszyn); po prawej - Fragn. mapy topograf. w skali 1:25000 z 1898 r., Ark. Lessen 1084 (2480) z miastem ŁASIN (niem. Lesen)

Ilustr. 6 i 7. Po lewej - Fragn. mapy topograf. z danymi geologiczno-glebowymi, w skali 1:25000 z 1898 r., Ark. Lessen Gradabtheilung 33 Blatt 29 (2480) z miastem ŁASIN (niem. Lesen); po prawej - Fragn. mapy topograf. w skali 1:25000 z 1926 r., Ark. Lessen 1084 (2480) z miastem ŁASIN (niem. Lesen)

10. Wykonanie karty (autor, data i podpis)

mgr inż. arch. kraj. Ewa Buze

11. Zatwierdzenie karty (podpis wojewódzkiego konserwatora zabytków)*

Kujawsko-Pomorski
Wojewódzki Konserwator Zabytków

mgr Smbor Gawiński

* dotyczy zabytków niewpisanych do rejestru zabytków i niewłączonych do wojewódzkiej ewidencji zabytków

15.06.2023 r.

Arkusz 2. Cd. 8. Historia, opis i wartości:

Cd. Historia. W latach 1860-1920 nastąpił wyraźny rozwój układu urbanistycznego Łasina. Funkcje mieszkaniowe, usługowe, kulturalno-religijne i komunikacja z regionem zawierały się w obszarze średniowiecznego miasta z przyległościami i jego przedmieść, rozbudowanych przede wszystkim od strony zach. i pn, a w mniejszym stopniu – od strony poł. i wsch. Przy czym poł. rejon, w przewadze o charakterze rolniczym były też zapleczem komunalno-energetycznym dla miasta. Po stronie wsch. w oddaleniu od zwartej zabudowy funkcjonowały obiekty o charakterze przemysłowym, typu młyn. Cała zabudowa była murow., ceglana lub murowana otynkowana. Z kolei po stronie zach. miasta z przedmieściami, w pewnym oddaleniu od zgrupowanych zabudowań usytuowany był cmentarz żydowski.

W okresie 20-lecia międzywojennego w l. 1920-1939 Łasin znalazł się w granicach państwa Polskiego, co oznaczało, że wszelkie urzędy, instytucje i obiekty o charakterze publicznym, typu wodociąg, gazociąg, szkoły, poczta, ochotnicza straż pożarna itp. zostały przejęte przez władze polskie w Łasinie. Układ urbanistyczny nie uległ większym zmianom. Granica pomiędzy Polską a Niemcami przebiegała w pobliżu Zawdzie, stąd w Łasinie pojawił się Komisariat Straży Granicznej, ulokowany prawd. w budynku Inspektoratu Szkolnego przy ul. Radzyńskiej (ob. Komisariat Policji). Dotychczasowy niemiecki "Dom Towarzystw" zaadaptowano na potrzeby szpitala powiatowego (1930 r.), gdzie chorymi zajmowały się ss. Elżbietanki. W mieście pojawiły się siostry Felicjanki, prowadzące ochronkę dla dzieci. W 1931 r. Łasin zamieszkiwało 2255 Polaków i 286 Niemców – łącznie 2541 osób. Pośród mieszkańców byli katolicy, protestanci (w 1938 r. 700 osób), baptyści w liczbie 45 osób, troje greko-katolików i jeden żyd. W mieście znajdował się kościół pw. św. Katarzyny i św. Jana Chrzciela, zbór ewangelicki, dom modlitwy baptystów, a także dom modlitwy żydów przy rynku, później zlikwidowany. W/g statystyk z l. 1937-1938 w Łasinie istniało 10 warsztatów szewskich, 2 cholewkarskie, 4 piekarnicze, 11 krawieckich, 4 rzeźnicze, tyleż samo stolarskich. Było 8 fryzjerów i tyleż kupców, 7 ślusarzy, 5 kowali, 6 blawatników, 3 murarzy, 3 drogerzystów, rybak i aptekarz. Były też sklepy: papieru (2), towarów krótkotrwałych (1), blacharskie (2), tytoniu (2), wymiany mąki (4), obuwnicze (1). Pracowały dwa młyny parowe, punkt skupu jaj, skór, 4 restauracje (w 1932 r. było ich dwukrotnie więcej), cegielnia, 10 sklepów kolonialnych. Miasto posiadało Mleczarnię Spółkową, Wielkopolski Skład Kawy oraz Spółkę Towarową „Reifeisen”. Tuż przed II wojną światową w 1938 r. powstał pierwszy most przez jezioro Zamkowe (in. Łasińskie) z Łasina do Jakubkowa, drewniany nazwany wówczas im. Mikołaja z Ryńska a zwyczajowo określany jako most "księży". W 1939 r. rozpoczęto prace, mające na celu wymianę przewodów wodociagowych i kanalizacyjnych oraz wymianę nawierzchni ulic na klinkier, które jednak zostały przerwane wskutek napaści Niemców na Polskę. Ówczesny układ urbanistyczny Łasina i stopień nasycenia zabudową nie uległ większym zmianom względem stanu sprzed odzyskania przez Polskę niepodległości. W l. 1920-1939 burmistrzami Łasina byli: Edmund Baranowski (komisaryczny burmistrz Łasina od 5 marca 1920 r.), Stefan Tomczyński (od 21 lipca 1920 do 1939 r.), Kazimierz Szlosowski (wiceburmistrz od 1925 r.).

Po wybuchu II wojny światowej rozpoczął się okres okupacji niemieckiej w Łasinie, który trwał od 8 września 1939 r. do 26 stycznia 1945 r. Łasin włączony został wówczas do państwa niemieckiego, do okręgu Reichsgau Danzig Westpreussen (Gdańsk – Prusy Zachodnie). Miasto znalazło się we władaniu administracji niemieckiej, która przejęła polskie urzędy i instytucje publiczne oraz dokonała zmian w ich nazewnictwie, jak i w nazewnictwie ulic i placów. W okresie okupacji z układu urbanistycznego zniknęły wszelkie atrybuty polskości, jak popiersie Marszałka J. Piłsudskiego, czy figura św. Floriana z wieży ciśnień przy straży pożarnej. Pod koniec wojny podczas wycofywania się Niemców z Łasina a przejmowania miasta przez Rosjan zniszczeniu uległo kilka domów w Ryнку, budynek szpitala, wodociąg, gazownia, uszkodzono tor kolejowy na odcinku Łasin – Gardeja, zniszczono mosty na przejazdach, a większość ulic została zaminowana przez Niemców, opuszczających miasto i okolice. Zasadniczo jednak układ przestrzenny Łasina pozostał taki sam, jak przed II wojną światową.

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości w 1945 r. przystąpiono do likwidacji zniszczeń wojennych, tj. do remontu kilku domów w Ryнку i budynku szpitala. W stosunkowo najgorszym stanie były: gazociąg i wodociąg, te ostatnie uległy tak znacznemu uszkodzeniu, że ludność czerpała wodę z pobliskiego jeziora. W Łasinie w chwili wyzwolenia przebywało niecałe 2000 mieszkańców. Ostatecznie domy odbudowano, uruchomiono szkoły i przedszkole. W sierpniu 1948 r. odsłonięto pomnik Ignacego Zelka ku czci pomordowanych w czasie II wojny światowej mieszkańców Łasina i okolic, postawiony w miejscu figury Męki Pańskiej, na pagórku po rozebranych wcześniej kościołach pw. św. Marii Magdaleny. Na tablicy pomnika zapisano nazwiska ofiar niemieckiego terroru, tj. 148 mieszkańców z Łasina i okolic. W 1948 r. odbudowano i rozbudowano szpital. W 1957 r. uruchomiono w budynku po urzędzie gminnym oddział zakaźny szpitala. 1 września 1962 r. otwarto 3-letnią Zasadniczą Szkołę Handlową, utworzono Zasadniczą Szkołę Mechanizacji Rolnictwa z/s przy ulicy Dworcowej 13. W 1968 r. dla potrzeb szkoły zostały wybudowane nowe warsztaty szkolne przy ulicy Curie-Skłodowskiej. Począwszy od lat 70-tych XX w. niektóre z istotnych w przestrzeni miasta zabudowań, obiektów i urządzeń zostało zlikwidowanych, jak np. zbór ewangelicki, na którego zrębach w 1974 r. zbudowano Miejski Dom Kultury, jak i cmentarz w jego otoczeniu. Ponadto prawd. ok. 1970 r. rozebrano historyczne budynki gazowni nieopodal ul. Wodnej. W 1979 r. zlikwidowano linię kolejową relacji Łasin – Gardeja, jako nieekonomiczną, przy tym do ok. 1986 r. rozebrano niektóre z budynków kolejowych (wieża ciśnień) a inne przebudowano (budynek stacyjny z magazynem towarowym, budynki mieszkalne na wprost stacji). Rozebrano także tory kolejowe, a na ich przebiegu współcześnie wzniesiono wielkopowierzchniowy pawilon handlowy. Nieco wcześniej w 1985 r. rozebrano stary ceglany budynek mieszkalny,

Cd. 9. Stan zachowania i postulaty dotyczące konserwacji

Wizerunek układu urbanistycznego miasta Łasina na historycznych fotografiach

Ilustr. 8. Panorama miasta Łasina od strony północnej na fot. z 1916 r. Z lewej strony fotografii widoczny kościół pw. św. Katarzyny i św. Jana Chrzciela

Ilustr. 9 i 10. Po lewej – Most drewniany przez Jezioro Łasińskie, na fot. po jego wybudowaniu w 1938 r.; po prawej – Przedmieście zach. Łasina w widoku z rejonu ul. Grudziądzkiej, na fot. z 1. poł. XX w.

Ilustr. 11 i 12. Po lewej – Przedmieście zach. z ratuszem, zbozem ewang. i szpitalem, w na fot. z 1. poł. XX w.; po prawej – „Dom Towarzystw”, od l. 30-tych XX w. – szpital, na fot. z pocz. XX w.

Ilustr. 13 i 14. Po lewej – Mur ceglany i zadrzewienia na terenie cmentarza parafialnego, w widoku od strony poł., na tle budynku kościoła, na fot. z 1915 r.; po prawej – Budynek szkoły polskiej nieopodal wjazdu do miasta od strony pn, na fot. prawd. z l. 40-tych XX w.

należący do remizy strażackiej, usytuowany nieopodal wieży ciśnień przy południowym wjeździe na teren średniowiecznego miasta. Na przestrzeni lat 70-tych i 80-tych XX w. pojawiły się w obszarze miasta nowe obiekty, jak np. muzeum pożarnictwa w pawilonie przy remizie OSP. W 1981 r. OSP w Łasinie zamontowało odtworzoną figurę św. Floriana na wieży ciśnień, a w 1984 r. odsłonięto obelisk ku czci strażaków łasińskiego OSP na skwerze nieopodal ratusza. Z kolei w 1990 r. dokonano budowy i otwarcia nowego stalowego mostu przez Jezioro Zamkowe, w miejscu zniszczonego drewnianego. W 1998 r. miasto obchodziło rocznicę 700-lecia nadania mu praw miejskich.

W wyniku Reformy administracyjnej Polski z 1999 r. Łasin znalazł się w składzie nowego woj. kujawsko-pomorskiego i powrócił do reaktywowanego po latach pow. grudziądzkiego.

Od roku 2000 do czasów współczesnych układ urbanistyczny Łasina w granicach średniowiecznego miasta z najbliższymi mu przyległościami i przedmieściami nie uległ zasadniczym zmianom, natomiast takie zmiany dotknęły bardziej oddalone przedmieścia, tj. głównie przedmieście południowe i północne, gdzie jak podano wyżej zlikwidowano znaczną część historycznych obiektów, typu gazownia, czy kolej, a przy tym pojawiło się tutaj wiele nowej zabudowy, przede wszystkim mieszkalnej jednorodzinnej i w postaci bloków mieszkalnych oraz zabudowa usługowa. Również po stronie wsch. i zach. granic średniowiecznego miasta z przyległościami zachowane nieliczne historyczne obiekty występują wśród dominującej tutaj współczesnej zabudowy. Najbardziej wyrazistym zespołem historycznego zagospodarowania jest ciąg zabudowań wzdłuż drogi w kierunku Radzyna Chelmińskiego.

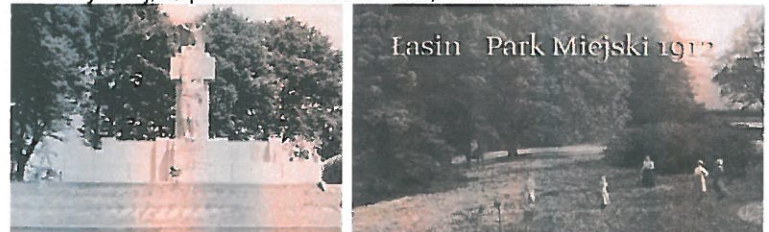
Opis. Układ urbanistyczny Łasina kształtowany był od momentu założenia miasta w 1298 r. na skrzyżowaniu traktów drogowych o przebiegu wsch.-zach.: z Grudziądzka przez Rogóźno-Zamek i z Radzyna Chelma przez Łasin w kierunku Iławy (przez Zawdę) i do Nowego Miasta Lubawskiego (przez Biskupiec) oraz o przebiegu pn.-pd z Łasina do Garde i dalej przez Kwidzyn i Malbork do Gdańska. Układ urbanistyczny zlokalizowany na wypiętrzeniu terenowym pomiędzy jeziorami, terenami bagnistymi i lasami składał się od początku z miasta, otoczonego z zewnątrz murami, wałami i fosami, z zamkiem obronnym od strony pd-zach., z pn przedmieścia zwanego Motylką al. Magdalenką i z przedmieścia zach. wzdłuż drogi, rozdzielonej w kierunku Radzyna Chelma i miejsc. Rogóźno-Zamek. W murach obronnych, przebiegających pierwotnie prawd. po linii późniejszych zabudowań wzdłuż ul. Zamkowej i ul. Podmurnej istniały bramy, m.in. brama Malborska in. Szywaldzka od pn., brama Południe od pd i główna brama od strony zach., tj. od strony dróg z miejsc. Rogóźno-Zamek i Radzyna Chelma. Miasto w obrębie murów i wałów, zawierające się w obszarze o owalnym kształcie rozplanowano w sposób geometryczny, szachownicowy, wytyczając prostokątny plac (rynek) w środku i siatkę wychodzących od niego prostokątnych ulic na kierunku wsch.-zach. i pn.-pd oraz podłużne parcele pomiędzy nimi, z zabudową wzdłuż ulic i parcel, pierwotnie głównie drewnianą. Dominantę przestrzenną miasta stanowił murowany kościół pw. św. Katarzyny i św. Jana Chrzciciela. Przedmieście zwane Motylką al. Magdalenką powstało natomiast u stóp miasta, na kanwie wsi (prawd. starszej niż samo miasto), o charakterze przydrożnicy, z dominantą w postaci najpierw drewnianego, później szachulcowego kościoła pw. św. Marii Magdaleny. Na przedmieściu zach., w obszarze na styku murami miejskimi wytyczono parcele o wielkości i kształcie, jak w obszarze obwarowanym. Na przestrzeni stuleci, wskutek wojen i katastrof, jakie dotknęły Łasin, przede wszystkim w XVII i XVIII w. układ urbanistyczny podlegał na przemian destrukcji i odbudowie. Według stanu z poł. XIX w. w Łasinie nie było już zamku obronnego, murów miejskich i obwałowań oraz kościoła na Motylce al. Magdalence, natomiast zasadnicze elementy przestrzenne miasta i jego przedmieść wciąż były zachowane. Przeobrażenie miasta i poszerzenie układu urbanistycznego o nowe przedmieścia, głównie na kierunku zach. i pn, a w mniejszym stopniu - pd i wsch. nastąpiło po roku 1860, tj. po odzyskaniu praw miejskich, utraconych w 1833 r. Ten trend rozwojowy trwał aż do II wojny światowej. W powyższym okresie w miejscu i na zewnątrz zlikwidowanych obwarowań wytyczono wąskie parcele a wzdłuż drogi po obwodzie miasta pojawiły się pierzeje zabudowy mieszkalnej, natomiast w środku rynku powstał prostokątny kwartał zabudowy mieszkalno-usługowej. Obszar przedmieścia Motylka al. Magdalence, pozbawiony kościoła poszerzono o park miejski, a na pn od niego zbudowano kompleks kolejowy (stacja Łasin z kolonią zabudowań). Przedmieście zach. rozbudowano w kierunku zach., czyniąc z niego rejon usług administracji, zdrowia, kultury i religii (ratusz, szpital, kościół ewang. z cmentarzem przykościelnym, zakon ss. Felicjanek), z nową zabudową mieszkalną przy drogach w kierunku Radzyna Chelma i Rogóźna-Zamek. Na pd od miasta ukształtowały się: bezpośrednio przy mieście – przedmieście z obiektami usług komunalnych dla miasta i okolic (cmentarz katolicki i OSP) i gastronomicznych, z zabudową mieszkalną, a bliżej jeziora – rejon z obiektami usług zaopatrzenia w wodę i energię dla miasta z przedmieściami (Stacja Wodna, Gazownia) oraz z zabudową mieszkalną. Z kolei na wsch. od miasta zlokalizowano obiekty przemysłowe, jak np. młyn. W wyniku działań wojennych i wskutek współczesnych zmian technologicznych i gospodarczych na wiele dotychczasowych funkcji w obiektach historycznych przestało być zapotrzebowanie, przez co nie są użytkowane zgodnie z pierwotnym przeznaczeniem lub zostały zlikwidowane, jak np. młyn przy drodze do Zawdy, stacja kolejowa Łasin, gazownia. Do tego tak w mieście, ale przede wszystkim na przedmieściu pd i wsch. nie zachowała się część z dawnej zabudowy mieszkalnej, nie istnieje także zbór ewang. i cmentarz w jego otoczeniu, z uwagi na opuszczenie miasta przez niemieckich protestantów. A przy tym na przedmieściach pojawiło się współcześnie wiele zabudowy mieszkaniowej: na obszarze na pd od miasta - domy jednorodzinne i bloki mieszkalne, na obszarze na pn od przedmieścia Motylka al. Magdalence – domy jednorodzinne, na pd-wsch. i na zach. pod miasta z przyległościami – także domy jednorodzinne i obiekty usługowe. Hist. układ urbanistyczny Łasina z przedmieściami zawiera się w granicach, zazn. na Ilustr. 1.

Ilustr. 15 i 16. Po lewej – Rynek łasiński na fot. z 1913 r.; po prawej - Kamienice w środku rynku łasińskiego, na fot. z pocz. XX w.

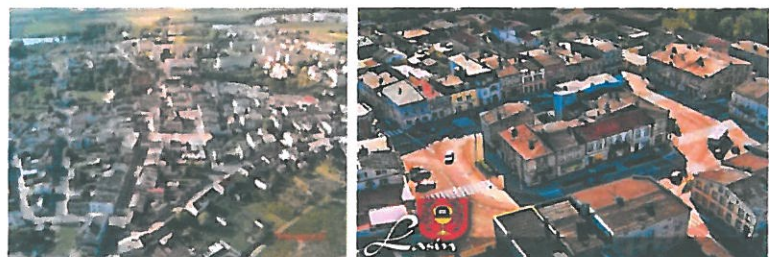

Ilustr. 17 i 18. Po lewej – Dom Sióstr Felicjanek w widoku od frontu na fot. prawd. z I. 20- lub 30-tych XX w.; po prawej - Budynek Powiatowego Inspektoratu Szkolnego (w okresie międzywojennym Komisarjat Straży Granicznej, ob. Komisarjat Policji) przy ul. Radzyńskiej, na przedmieściu zach. Łasina, na fot. z 1916 r.

Ilustr. 19 i 20. Po lewej – Pomnik Ignacego Zelki ku czci pomordowanych obywateli Łasina i okolic w okresie II wojny światowej, na fot. z ok. lat 50-tych XX w.; po prawej - Polana parkowa w Parku Miejskim na Przedmieściu Motylka lub Motylew, al. Magdalence, na fot. z 1912 r.

Wizerunek układu urbanistycznego miasta Łasina na współczesnych fotografiach

Ilustr. 21 i 22. Po lewej - Miasto Łasin z lotu ptaka na współczesnej fotografii; po prawej – Rynek łasiński z grupą zabudowań w środku na współczesnej fotografii

Arkusz 3. Cd. 8. Historia, opis i wartości:

Wartości. W przypadku układu urbanistycznego Łasina, w sensie jego czytelnej przestrzennie zintegrowanej formy krajobrazowej, zawartej w granicach, zaznaczonych na Ilustr. 1 cennymi walorami dla dziedzictwa kulturowego są następujące elementy:

1. sylweta miasta o genezie średniowiecznej wraz z najbliższymi mu przyległościami i przedmieściami, miasta wzniesionego na niewielkim wzgórzu, otoczonym wodami, podmokłościami i lasami,
2. główne trakty drogowe, przy których założono miasto, tj. trakt z Radzyna Chelm. i Rogóżna-Zamek przez Łasin w kierunku Ławy i Nowego Miasta Lub., ponadto trakt z Łasina do Gardei i dalej na pn. aż do Gdańska oraz droga w kierunku pd. – mostem przez jezioro Łasińskie do wsi Jakubkowo o genezie średniowiecznej,
3. szachulcowy układ dróg i placów obszaru miasta Łasina, pochodzący z okresu średniowiecza i z okresów późniejszych przeobrażeń miasta,
4. rozplanowanie dawnych dróg na terenach przedmieść, kształtowanych od średniowiecza do I poł. XX w.,
5. podział na parcele o kształcie i wielkości, pochodzącej prawd. z okresu założenia miasta, zarówno w obszarze nieistniejących obwarowań miasta, jak i na terenach na zewn. tychże obwarowań, w tym przy drodze po stronie zach.,
6. rozmieszczenie zabudowy na parcelach w obrębie miasta i na zach. od niego w sposób charakterystyczny dla układów o genezie średniowiecznej – budynek mieszkalny przy ulicy, oficyna wzdłuż parceli; a na parcelach przedmieścia północnego, południowego i na części parcel przedmieścia zachodniego – budynek mieszkalny przesunięty w głąb parceli z przedogródkiem przed jego fasadą,
7. zabytkowa i historyczna zabudowa w obszarze średniowiecznego miasta z przyległościami i przedmieściami, w tym murowane budynki datowane na okres od 2 poł. XIX w. do 1 poł. XX w., m.in. kamienice w obszarze rynku i wokół niego oraz obiekty na pozostałym obszarze,
8. zabytkowe obiekty w obrębie średniowiecznego miasta i jego najbliższego otoczenia, tj. kościół rzym.-kat. pw. Św. Katarzyny i Św. Jana Chrzciciela, murowany, wpisany do rejestru zabytków, stanowiący dominantę w przestrzeni miasta wraz z innymi historycznymi zabudowaniami zespołu sakralnego i z zabytkowym cmentarzem parafialnym na pd. od kościoła z zadrzewieniami, również objętym ochroną prawną oraz zabytkowy spichlerz murowany,
9. zabytkowy ratusz murowany, wpisany do rejestru zabytków, ponadto szpital, bud. d. Powiatowego Inspektoratu Szkolnego oraz pozostałości dawnego zboru ewangelickiego w kubaturze ob. Miejskiego Domu Kultury, zabudowania zakonu ss. Felicjanek wraz z kaplicą i z założeniem parkowym w ich otoczeniu, budynki wszystkie murowane, w charakterze dominant przestrzennych,
10. historyczne założenia zieleni w postaci skwerów, ogrodów bądź przedogródków w otoczeniu historycznej zabudowy w obszarze średniowiecznego miasta z przyległościami i najbliższych mu przedmieść, także w postaci pierścienia zieleni na parcelach na zewn. nieistniejących obwarowań miejskich oraz w postaci parku miejskiego i zadrzewień cmentarzy, w tym dawnego nieistniejącego cmentarza, obecnie na terenie z figurą I. Zelka na przedmieściu północnym.

Zasięg historycznego układu urbanistycznego Łasina

Układ urbanistyczny miasta Łasina, w sensie jego średniowiecznego ośrodka wraz z przyległościami i najbliższymi mu przedmieściami, tworzące razem integralną sylwetę w krajobrazie otwartym zawiera się w następujących granicach (zazn. na Ilustr. 1 i na załączonej planszy w formacie A2):

- od strony zachodniej – granicę wyznacza linia zasięgu historycznego zachodniego przedmieścia Łasina,
- od strony południowej – granica biegnie wzdłuż ul. Odrodzenia Polski, po linii zasięgu południowego przedmieścia z zachowanymi historycznymi obiektami, wyłączając współczesny budynek na dz. geod. 560/8,
- od strony wschodniej – granica biegnie po linii drogi z ul. Ks. kard. Wyszyńskiego, a częściowo po linii historycznego zasięgu wschodniego przedmieścia,
- od strony północnej – granicę stanowi niemal w całości linia historycznego zasięgu północnego przedmieścia z Parkiem Miejskim i historycznymi zabudowaniami w rozwidleniu ulic Dworcowej i Żeromskiego.

Stan zachowania:

1. sylweta miasta z przyległościami i najbliższych mu przedmieść - wyrazista w krajobrazie otwartym, szczególnie od strony pn. i wsch., a także po części od strony zach.,
2. główne trakty drogowe, przy których założono miasto – zachowane niemal w 100 %-tach w dawnym przebiegu,
3. szachulcowy układ dróg i placów obszaru miasta Łasina – zachowany,
4. rozplanowanie dawnych dróg na terenach przedmieść – niemal zachowane,
5. podział na parcele w obszarze nieistniejących obwarowań miasta i na zewn. od nich – zachowany,
6. rozmieszczenie zabudowy na parcelach w obrębie miasta i na zach. od niego – w dużym stopniu zachowane w historycznej aranżacji,
7. zabytkowa i hist. zabudowa w obszarze miasta z przyległościami i przedmieściami – częściowo zachowana, bądź zmodernizowana współcz. (elewacje ocieplone styropianem a połacie dachowe o pokryciu innym niż ceramiczne),
8. zabytkowe obiekty w obrębie średniowiecznego miasta i jego najbliższego otoczenia – zachowane w pierwotnym kształcie zarówno kościół, jak zabudowania zespołu sakralnego oraz cmentarz parafialny z nieco przetrzebionym drzewostanem, przy czym dawny historyczny mur, otaczający ww. obiekty nie istnieje. Zachował się także zabytkowy spichlerz,
9. zabytkowy ratusz - zachowany w sensie architektury i pełnionej do dziś pierwotnej funkcji; szpital – zachowany, zmodernizowany poprzez ocieplenie elewacji i zmianę pierwotnego pokrycia dachowego z ceramicznego na blachę; bud. d. Powiatowego Inspektoratu Szkolnego – zachowany w sensie architektonicznym, ob. o funkcji Komisariatu Policji; pozostałości dawnego zboru ewangelickiego – wbudowane w kubaturę ob. Miejskiego Domu Kultury, brak dawnej wieży kościelnej, budynek dawniej ceglany ob. jest otynkowany; zabudowania zakonu ss. Felicjanek wraz z kaplicą i z założeniem parkowym - zachowane, budynki zmodernizowane,
10. historyczne założenia zieleni w obszarze średniowiecznego miasta z przyległościami i najbliższych mu przedmieść: pn, zach. i pd, tj. skwery - zachowane w sensie lokalizacji, ze zmienionym drzewostanem i wyposażeniem w elementy małej architektury; ogrody – częściowo zachowane, jak np. ogród przy szpitalu, czy ogrody na parcelach na zewn. nieistniejących obwarowań miejskich, w sensie zasięgu i zachowanego częściowo starodrzewia; przedogródki – zachowane, jako miejsca współcz. aranżacji roślinnością; park miejski – częściowo zachowany, ze zmienionym współcz. wejściem na jego teren, użytkowany jedynie jako park spacerowy, bez pierwotnych funkcji sportowo-rekreacyjnych; teren z figurą I. Zelka – zachowany jako skwer z drzewostanem dawnego nieistniejącego cmentarza przykościelnego.

Postulaty dot. konserwacji: Zasadniczo najpilniejszymi pracami do podjęcia w celu sanacji układu urbanistycznego Łasina jest: przywrócenie hist. poziomu posadowienia dróg i placów z ujednoliceniem ich nawierzchni oraz ujednolicenie pokryć dachowych zabudowań, przede wszystkim w obszarze miasta – w granicach nieistn. obwarowań miejskich z przyległościami i przedmieściami, w sposób wynikający z przesłanek historycznych. A ponadto przywrócenie dawnego wystroju architektonicznego zabudowań i przeprowadzenie rewaloryzacji skwerów, parków i ogrodów, terenów cmentarzy.

10. Wykonanie karty (autor, data i podpis)

mgr. inż. arch. kraj. Ewa Buze

Ewa Buze

15.06.2023 r.

11. Zatwierdzenie karty (podpis wojewódzkiego konserwatora zabytków)

mgr. Sambor Gawiński

* dotyczy zabytków niewpisanych do rejestru zabytków i niewłączonych do wojewódzkiej ewidencji zabytków